

ИМОВИНА И ПРАВНИ ПРОМЕТ

доцент др Снежана Дабић Никићевић

Појам имовине

- Вишезначан израз – права? обавезе? права и обавезе?
 - лаици под имовином подразумевају ствари и права на њој;
 - у различитим прописима се даје различито значење термину „имовина“ – понекад се поистовећује са стварима (када се говори о чувању имовине мисли се на покретне и непокретне ствари), понекад је она представљена као скуп права (нпр. када у ЗИО стоји да ће се поверилац намирити из имовине дужника), а понекад и права и обавезе (нпр. када ЗН наводи да имовина оставиоца прелази на наследнике);
 - Чл. 1 ст. 1 (Заштита имовине) Протокола уз Конвенцију за заштиту људских права и основних слобода: Свако физичко и правно лице има право на неометано уживање своје имовине. Нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права.
 - аутономни појам имовине – обухвата како постојећу имовину и добра, тако и потраживања на име којих постоје „легитимна очекивања“.
 - у науци се такође термину имовина даје различито значење: само права, права и обавезе, позитивна разлика између активе и пасиве, обавезе су терет на имовини;

Појам имовине

- Израз „имовина“ треба да оствари бар четири различите функције (о функцијама касније)
- Својства права/обавеза које чине имовину:
 - само имовинска права и имовинске обавезе, не и она која су неимовинске природе;
 - не улазе сва имовинска права/обавезе – посебне имовине морају имати још неко својство;
 - имовински карактер је минимум.

Општа имовина

- Општа имовина као скуп свих права и обавеза — излишан појам, не врши никакву функцију.
- Не постоји потреба у праву за таквим појмом јер ни у једној ситуацији нису важна сва (имовинска) права и обавезе, ни за једног субјекта или орган.
- У том смислу, израз „општа имовина“ је пре збир/агрегат свих права и обавеза неког лица, али за који не важи један заједнички правни режим — нема система.

Посебне имовине

- Представљају скупове права, обавеза или права и обавеза за који важи неки посебан правни режим.
- Примери посебних имовина:
 - имовина малолетника стечена радом са 15 година;
 - посебна имовина (ван)брачних партнера;
 - заједничка имовина (ван)брачних партнера;
 - запленива/незапленива имовина;
 - заложена/незаложена имовина, итд.

Посебне имовине

- Разлике између опште и посебне имовине:
 - општа имовина је једна, посебних има више;
 - општа имовина припада једном лицу, посебна може бити и заједничка;
 - општа имовина има титулара, посебна може бити и без титулара (нпр. права пронађена после спроведеног стечајног поступка);
 - општа имовина има и права и обавезе, а посебна може имати само права или права и обавезе;
 - општа имовина нема систем (правни режим, функцију), посебне имовине имају.

Посебне имовине

- Посебне имовине се међусобно разликују према:
 - имаоцу - некад припада једном лицу, некад је заједничка, а и кад је бесубјектна зна се чија је раније била;
 - саставу — каква је врста права, односно права и обавеза;
 - функцији — свака посебна имовина врши неку функцију, а једно право може бити део више посебних имовина (нпр. непокретност у заједничкој својини је уједно и запленива ствар);
 - правном режиму — нпр. заједничка имовина супружника је другачије уређена од посебне имовине супружника.

Посебне имовине

□ Функције – има их 4:

1. Очување егзистенционе основе физичког лица
 - ограничавање могућност располагања правима расипницима;
 - закон не дозвољава принудно извршење ради намирења на појединим стварима (чл. 164, 218 и 257 ЗИО)
2. Олакшавање одвијања правног промета – прометна функција
 - могуће је располагати једним актом
3. Остварење одговорности – гарантна функција
 - имовина као општа залога
4. Спровођење нарочитог управљања
 - посебан правни режим за посебне имовинске целине

Правни промет - појам

- Прелаз субјективних права и обавеза са једних субјеката на друге, вољно (нпр. уговором) или без воље дотадашњег титулара (нпр. законско наслеђивање, продаја у извршном поступку...).
- Право/обавеза мора бити преносиво. Непреносива су:
 - сва неимовинска (лична, породична) права;
 - један део имовинских права (нпр. личне службености, право на издржавање).
- Преносива права $\approx$ запленива права
- Различити критеријуми поделе

Деривативно и оригинарно стицање

- ❑ Критеријум поделе: да ли као битна фигурира чињеница да је тачно одређено лице заиста ималац права које се преноси
- ❑ Деривативно стицање - преносилац мора бити ималац права које се преноси
 - увек посредно стицање
 - на основу воље и без обзира на вољу
 - свако стицање на основу правног посла је деривативно – *Nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habet*)
 - располагање туђим правом? пример - уговорена извршна вансудска хипотека

Деривативно и оригинарно стицање

- Оригинарно стицање — заснива се на скупу чињеница међу којима не фигурира као битна чињеница да је одређено лице заиста ималац права (стицање од невласника, одржај, окупација, налаз блага, прерада туђе ствари, грађење на туђем земљишту, откуп стана)
 - може се стећи и право које иначе није преносиво (нпр. плодуживалац не може пренети своје право, али може да га изгуби уколико неко трећи одржајем стекне на истој ствари плодуживање)
 - може бити непосредно (окупација, израда ауторског дела) и посредно (стицање одржајем)

Сингуларна и универзална сукцесија

- Критеријум поделе: да ли се ступа у тачно одређено право (обавезу) или имовинску целину.
- Сингуларна сукцесија – ступање у једно или више тачно одређених права (обавеза)
 - индивидуална одређеност права/обавеза
 - нпр. стицање поклоном, купопродајом, преузимање дуга, уступање потраживања, легат...

Сингуларна и универзална сукцесија

- Универзална сукцесија — ступање у имовинскоправну целину чији елементи нису одређени појединачно
 - нпр. код наслеђивања стицање целокупне заоставштине или њеног алоквотног дела ($1/2$, $1/3$, $1/4...$); /припајање/спајање/одвајање правних лица; конфискација или национализација...
 - поједностављује се правни промет јер се једним актом преноси целина
 - јединствен је објект стицања (сва права, обавезе или права и обавезе која чине целину), субјект стицања (и кад више лица стиче, они стичу део целине)

Транслативни и конститутивни пренос

- Критеријум поделе: да ли се уступа цело право (обавеза) или само један његов део
- Транслативан пренос – право/обавеза се преносе у целини са једног субјекта на другог
 - нпр. пренос својине на ствари (купопродаја, трампа, поклон), уступање потраживања (цесија)
- Конститутиван пренос – конституише се на свом праву неко уже право
 - нпр. плодоуживање, закуп, послуга... али и кад се пренесе део свог права својине
 - и даље има своје право оно лице које конституише другом неко право (нпр. власник и купац)
 - права су различита и по имену и по садржини (нпр. право својине и право закупа)
 - по правилу привремен, али може бити и трајан (кад се пренесе део права својине)
- Реститутивни промет - супротан конститутивном, представља враћање у пређашње стање (нпр. по брисању хипотеке, по престанку закупа и сл.)

Друге поделе

- Вољно (правним послом — послови располагања и послови обвезивања) и невољно (акт јавне власти нпр. [експропријација или судска одлука] и закон)
- Непосредно (апсолутно) стицање (када право није ни постојало) и посредно стицање (када се стиче право на објекту на коме већ постоји нечије право)
- Редовно (пожељан начин стицања, нпр. купопродаја) или ванредно стицање (савесно стицање од неовлашћено, стицање поуздањем у регистар, стицање одржајем, савесно стицање плодова...)
- Стицање преласком (сукцесијом, када право/обавеза пмења титулара) или стицање без преласка (без сукцесије, нпр. стицање одржајем)
- Коначно (стицалац постаје ималац права), пролазно (нпр. претходник закључи уговор да ће право прећи на следбеника тек кад исплати цену, а следбеник пре исплате отуђи право) и опозиво стицање (нпр. код уговорног права откупа, коришћење правом прекупа, могућност да потрошач врати ствар...)

Персонална и реална суброгација

- Критеријум поделе: да ли је промена у субјекту или објекту
- Персонална суброгација — промена активног или пасивног субјекта
- Реална суброгација — на место једног објекта долази други

Персонална суброгација

- Персонална суброгација представља промену правног субјекта било на активној (повериљачкој) било на пасивној (дужничкој) страни, на основу закона или уговора, без обзира на природу правног односа.
 - на основу закона – повериочево право прелази на оног ко повериоцу изврши дужникову обавезу
 - на основу уговора – може бити као цесија (промена повериоца) или преузимање дуга (промена дужника)

Цесија

- Цесија је пренос потраживања између старог (**цедента, уступиоца**) и новог повериоца (**цесионара, пријемника**), при чему за пуноважност оваквог преноса није потребна сагласност дужника (**цесуса**), довољно је да буде обавештен о преносу.
- Посао располагања.
- Која се потраживања могу пренети уговором?
 - сва, осим потраживања:
 - 1) чији је пренос забрањен законом (нпр. која се не могу запленили или из забрањених уговора),
 - 2) које је везано за личност повериоца (нпр. право издржавања)
 - 3) које се својом природом противи преношењу (нпр. потраживања из односа поверења)
 - ако је уговорено да се не може преносити или не може без дужниковог пристаика (*pactum de non cedendo*) – нема дејства према дужнику ако се пренесе
 - може цело, а и део потраживања

Цесија

□ Споредна права?

- прелазе сва споредна права (право првенствене наплате, залога, права из уговора са јемцем, право на камату, уговорну казну и сл.)
- заложена ствар се пријемнику може предати само ако залогодавац пристане на то, иначе остаје код уступеоца да је чува за рачун пријемника

□ Обавештење дужника

- За пренос потраживања није потребан пристанак дужника, али је уступилац дужан обавестити дужника о извршеном уступању.
- Испуњење извршено уступеоцу пре обавештења о уступању пуноважно је и ослобађа дужника обавезе, али само ако није знао за уступање, иначе обавеза остаје и он је дужан да је испуни пријемнику.

□ Вишеструко уступање

- потраживање припада пријемнику о коме је уступилац прво обавестио дужника, односно који се први јавио дужнику – дат велики значај обавештењу

Цесија

□ Однос пријемника и дужника

- права: пријемник има иста права која је уступилац имао према дужнику до уступања
- приговори дужника: све које има према пријемнику и све које је имао према уступлиоцу до уступања

□ Однос уступιοца и пријемника

- неопходно је да се уступе све исправе или докази о дугу као и докази о уступљеном праву
- ако је уступљен део потраживања, онда оверен препис
- потврда о уступању на захтев пријемника
- одговорност за постојање потраживања (ако је цесија са накнадом)
- одговорност за наплативост потраживања – само ако је уговорено и то до висине онога што је примљено од пријемника, као и за наплативост камата, трошкова око уступања и трошкова против дужника
- већа одговорност савесног уступιοца се не може уговорити

Цесија

□ Посебни случајеви уступања потраживања

- уместо испуњења или ради наплаћивања
 - уместо испуњења - закључењем уговора о уступању дужникова обавеза се гаси до износа уступљеног потраживања
 - ради наплаћивања - *“кад дужник уступи своме повериоцу своје потраживање само ради наплаћивања, његова се обавеза гаси, односно смањује тек кад поверилац наплати уступљено потраживање”*
 - *“пријемник је дужан предати уступиоцу све што је наплатио преко износа свог потраживања према уступиоцу”*
 - дужник из уступљеног потраживања може своју обавезу испунити и према уступиоцу чак и када је обавештен о уступању
- уступање ради обезбеђења (случај фидуцијарног преноса права у правном систему РС)
 - *“пријемник је дужан да се стара са пажњом доброг привредника, односно доброг домаћина о наплати уступљеног потраживања и да по извршеној наплати, пошто задржи колико је потребно за намирење сопственог потраживања према уступиоцу, овоме преда вишак”*

Преузимање дуга

- Преузимање дуга представља промену дужника на основу уговора између старог и новог дужника, уз сагласност повериоца чији је пристапак неопходан.
- Основ преузимања дуга – различит (поклон, измирење дуга...)
- Пристапак повериоца
 - о закљученом уговору може повериоца извести сваки од њих, и свакоме од њих може поверилац саопштити свој пристапак на преузимање дуга
 - претпоставља се да је дат пристапак ако је без оградe примљено испуњење од преузимаоца које је учињено у своје име
 - може се захтевати да се изјасни у одређеном року, те ако се не изјасни сматра се да није дат пристапак
 - *“Уговор о преузимању дуга има дејства уговора о преузимању испуњења за време док поверилац не буде дао свој пристапак на уговор о преузимању дуга, као и ако он одбије да да пристапак”*

Преузимање дуга

- Дуг обезбеђен хипотеком – Законом о хипотеци стављен ван снаге чл. 447 ЗОО
 - чл. 447 ЗОО: *“Кад је приликом отуђења неке непокретности на којој постоји хипотека уговорено између прибавиоца и отуђиоца да ће прибавилац преузети дуг према хипотекарном повериоцу, сматра се да је хипотекарни поверилац дао пристанак на уговор о преузимању дуга ако га на писмени позив отуђиоца није одбио у року од три месеца од пријема позива”*
 - чл. 22 ЗХ:
 - Дуг према хипотекарном повериоцу може да се пренесе уговором о преузимању дуга обезбеђеног хипотеком између власника и прибавиоца предмета хипотеке, односно уговором између власника, прибавиоца предмета хипотеке и дужника ако власник није хипотекарни дужник.
 - Уговор из става 1. овог члана:
 - 1) закључује се приликом отуђења предмета хипотеке, у виду посебног уговора или у виду одредбе, односно дела уговора о отуђењу предмета хипотеке;
 - 2) производи правна дејства ако поверилац да свој пристанак у писменом облику.

Преузимање дуга

□ Дејства преузимања дуга

- преузималац је нови дужник, а стари се ослобађа обавезе
- ако је у време давања пристајка преузималац био презадужен, а поверилац то није знао нити је могао знати, стари дужник се не ослобађа обавезе, а уговор о преузимању дуга има дејства уговора о приступању дугу
- споредна права - остају и даље, осим јемства и залогe које су дала трећа лица и која престају ако јемци и залогодавци не пристају да одговарају и за новог дужника
- приговори – преузималац може истаћи све приговоре које је имао и стари дужник, као и оне које има сам према повериоцу, али не и приговоре које има према старом дужнику

Приступање дугу

- Уговор између повериоца и трећег, којим се трећи обавезује повериоцу да ће испунити његово потраживање од дужника, те трећи ступа у обавезу поред дужника
- Примање имовинске целине (нпр. наследство)
 - одговорност за дугове поред дотадашњег имаоца и солидарно с њим, али само до вредности активе

Преузимање испуњења

- Уговор између дужника и трећег, којим се трећи обавезује према дужнику да испуни његову обавезу према његовом повериоцу.
- Трећи одговара дужнику ако благовремено не испуни обавезу повериоцу, те овај затражи испуњење од дужника.
- Никакво право повериоца према трећем јер трећи не преузима дуг нити приступа дугу.

Реална суброгација

- Тиче се објекта, а не субјекта грађанско правног односа.
- Представља замену једног објекта другим, новим, као и замену права на том објекту новим правом, на основу закона.
- Примери: код имовине малолетника стеченом радом; ствари који представљају посебну/заједничку имовину супружника; ако пропадне осигурана ствар на којој постоји založno право...
- Реална суброгација је редовна појава унутар посебних имовина.
- Битно: остаје исти правни режим!